

temes-1)

FRANCESC VIADEL. Periodista, professor de la Universitat Ramon Llull

JOAN FUSTER I EL PAÍS VALENCIÀ. UNA APROXIMACIÓ EN EL CENTENARI DEL SEU NAIXEMENT

Amb motiu de la commemoració dels vint-i-cinc anys de la mort de l'assagista de Sueca, l'historiador Pau Viciano va publicar l'assaig *Per què Joan Fuster tenia raó* (Tres i Quatre, 2017) amb la vocació de reivindicar les seues idees enmig d'un clima d'un cert menysteniment polític envers el pensador. El llibre apareixia també en ple esclafit de la crisi catalana que, lluny de resoldre's amb el referèndum per la independència, va acabar ofegada en un tsunami de repressió per part de l'Estat sense precedents en l'Europa occidental i democràtica.

Tot plegat, des de determinats sectors del valencianisme progressista –hi ha algun valencianisme que no ho siga?– s'aduaïa que tant el seu creixement en termes electorals com la victòria del conjunt de les esquerres majoritàries sobre el neorègim corrupte administrat pel PP durant quasi dues llargues dècades es devia en bona part al fet d'haver estat capaços d'*escapar* ideològicament del fusterianisme, entès aquest com una mena de doctrina tancada i barrada a la qual s'atribuïen tots els mals del país.

En realitat, la maniobra d'*evasió* reivindicada per aquests sectors passava per vantar-se d'haver rebutjat les idees més maximalistes de Joan Fuster –cosa que ja havien fet pràcticament totes les formacions polítiques des dels primers vuitanta– i combregar sense complexos amb l'autonomisme.

Un autonomisme, cal dir, de vocació regionalista, concebut pel bloc conservador durant els anys setanta a partir dels tòpics de la Restauració i, a la pràctica, imposat als partits de l'esquerra i a tots els valencians mitjançant el filibusterisme polític més abjecte i el suport al carrer de l'anticatalanisme violent.¹ Recentment, l'historiador Borja Ribera, en una tesi doctoral, ha fet el recompte dels nombrosos actes de violència extrema comesos al País Valencià –la majoria protagonitzats per l'extrema dreta– seguint la petja d'altres treballs com el del periodista d'Alacant Mariano Sánchez Soler, autor de *La Transición sangrienta: una historia violenta del proceso democrático en España 1975-1983* (Península, 2010).

Pensar que es va vèncer en les urnes un PP –tan corrupte com poderós– per la simple i hipotètica impugnació teòrica a Fuster per part de mitja dotzena de *spin doctors* acabats

d'eixir de la facultat i gràcies a l'estratègia d'uns equips de campanya hàbils en la gestió de les xarxes socials pot semblar tan pretensió com equivoc.

En qualsevol cas, el PP va ser agranat per una societat desesperada, sumida en una crisi com mai no havia conegut i irritada amb el lladronicí institucional. Però també una societat que, que amb els seus empresaris, diaris, funcionaris i institucions, va participar d'aquella corrupció sense gaires manies. Des dels diferents arquebisbats del país fins als consells d'administració de les grans empreses, passant per les redaccions dels principals diaris i mitjans de comunicació,

Pau Viciano, *Perquè Fuster tenia raó*. València: edicions tres i quatre, 2017.



tothom va mullar el seu manró de pa en el rovell de l'ou. De fet, aquesta és una de les virtuts de la corrupció, la seua enorme capacitat de reproduir-se alhora que amplia el cercle dels que se'n beneficien.

Una societat, dèiem, que va agranar al PP en les urnes, cert, però que en termes generals no va abandonar del tot la inclinació cap a l'ideari conservador i espanyolista tan arrelat en un país prepolític en molts sentits i on, a més, la dissidència encara es paga molt cara. D'ací potser que les nostres hagen estat sempre unes esquerres porugues, dòcils, amb una forta impregnació d'aquesta mentalitat en la seua praxi institucional, en les seues estratègies.

Crec que és important no oblidar com i de quina manera arriba i s'articula la nostra autonomia, com sobreviu sense grans alteracions malgrat l'infrafinançament, com malviu mancada de musculatura política enfront de l'Estat, per a comprendre com d'important és el plantejament de Fuster sobre quin hauria de ser el nostre país i, sobretot, veure com d'esbiaixades i miops han estat les esmenes a la totalitat que se li han fet llevat de molt poques excepcions.

Cal no oblidar perquè a l'última sembla que el relat que s'ha acabat per imposar sobre el nostre passat és que als vuitanta es va arribar de manera civilitzada i pacífica a uns grans consensos sobre el país malgrat la violència desfermada per unes minories fanàtiques que es van enfrontar entre si després que Fuster posés en circulació les seues idees. En certa manera, això mateix, l'hegemonia d'aquest relat, és el que hem pogut constatar no fa res en els actes de commemoració de l'Estatut a través del que desprenien els discursos oficials i les declaracions d'alguns personatges clau de l'època com el president Joan Lerma. La discreció –banalització, de vegades– dels actes oficials de commemoració del centenari de Fuster és una altra evidència de la voluntat de fer prevaldre aquesta versió de la història que segurament fa més suportable l'actual moment polític que vivim.

Només un apunt més per a entendre que les coses no van anar exactament així. El 13 de juny de 1979, el senador socialista Alfons Cucó protagonitzava una interpel·lació a la Comissió d'Interior del Senat. Després de subratllar amb un punt d'ironia que els processos preautonòmics d'Aragó i Balears havien tingut lloc dins d'uns certs marges de normalitat, afegia que el cas del País Valencià el procés adoptava «relleus molt peculiars en els quals hi ha una amarga i dolorosa, [...] dramàtica, singularitat». I afegia: «Perquè el debat sobre allò que venim denominant senyes d'identitat valenciana, debat que podria haver estat conduït de manera flexible, enriquidora o, simplement, educada s'ha convertit, lamentablement, i això sí que haig de denunciar-ho amb rotunditat, pel selvatisme d'una certa dreta feixistitzant, en un atac sistemàtic a la llibertat d'expressió, en un constant

atropellament a les regles més elementals de convivència ciutadana, en un setge continuat i angoixant per a les noves institucions democràtiques, en una escalada de violència que, materialitzada en la garrotada i la dinamita, no pot qualificar-se d'una altra manera, encara sent molt benvolent amb la semàntica, que amb el vocable de terrorisme».²

Caldrà recordar que a Fuster el van intentar matar dues vegades? Les vexacions, l'ostracisme que va patir? I no només ell. Guarner, Ventura, centenars de valencianistes van ser perseguïts, agredits. I cal constatar que els atacs, fins i tot els perpetrats amb bombes com el de Fuster o el de Guarner de 4 de desembre de 1978, no van ser mai investigats per unes forces de l'ordre públic còmplices ni per descomptat van tenir conseqüències judicials.

Si el senador Cucó hagués tingut a mà els papers de Pierre Bourdieu, potser fins i tot hauria pogut parlar de violència simbòlica, que és exactament el que no ha deixat d'exercir la dreta indígena contra els adversaris amb la seua catalanofòbia i el seu sucursalisme militant. El diari *Las Provincias* dirigit per Maria Consuelo Reyna va tenir molt a veure amb aquesta violència simbòlica per tal com va esdevenir la principal corretja de transmissió de l'anticatalanisme i un mitjà amb una enorme influència sobre les recent creades institucions autonòmiques.

Resulta molt interessant que, a hores d'ara, el PP i els seus principals dirigents continuen demonitzant Joan Fuster. I no tan sols això, sinó que amb l'excusa d'una defensa del valencià que volen anorrear de la vida pública no siguen capaços ni tan sols de reconèixer la legitimitat d'una institució innòcua com l'AVL que ells mateixos van pactar. No és només una qüestió de deslleialtat institucional –de filibusterisme– en la línia que van seguir durant la Transició pel que fa als grans consensos sinó que és, a més, el símptoma més evident de la pervivència d'una mentalitat que només pot entendre el País Valencià d'una sola i única manera: sotmès políticament a Madrid, provincialitzat a compte d'una millor política d'extracció per part de les elits que com a formació política representa i totalment assimilat a la cultura castellana, a fi de comptes la cultura oficial de l'Estat. És ben al contrari de tot allò que va defensar Joan Fuster.

Una darrera consideració, encara. En el seu assaig l'historiador Viciano advertia que, certament, les idees de l'assagista no es podien desplegar avui en dia com als anys seixanta o setanta. Qüestions com el lligam entre llengua i nació que avui ens poden semblar qüestionables i que el nacionalisme d'ací i d'allà s'ha afanyat a revisar no eren en els anys seixanta, com recorda Viciano, «una extravagància o una recialla romàntica». «Definicions marxistes de la nació com la canònica de Stalin, que encara era “el meravellós georgià”»,

temes-1)

Aplec de 25 d'abril de Castelló de 1982



diu, «la incloïen entre els elements més destacats, i això encara era més palès en l'austromarxisme». En una societat més o menys homogènia com la valenciana dels anys cinquanta i seixanta, Viciano creu que «per la seua vitalitat en l'assimilació dels forasters, apel·lar a la llengua com a element identitari estava en la lògica de les coses. Com també l'imperatiu moral de la fidelitat de la llengua, fos la pròpia o la dels avis que calia recobrar». Com siga, que algunes de les idees de Fuster puguin ser avui reinterpretades atès els canvis que s'han donat durant les darreres dècades no vol dir que algunes de les qüestions que va plantejar l'assagista no continuen sent d'una absoluta vigència.

Així doncs, d'acord amb aquesta idea, el País Valencià, escriu Viciano, «continua sent una societat perifèrica i despersonalitzada, endarrerida en molts aspectes socioeconòmics i culturals, però més complexa i immersa en un món globalitzat». També és cert, assegura, que «s'ha modificat —encara que no sempre en un sentit positiu— les formes d'entendre i de legitimar les realitats nacionals». Són unes noves condicions que cal tenir en compte per «fer que el pensament de Fuster, en lloc de quedar com un episodi brillant però cancel·lat de la història, continue sent un estímul per a la reflexió crítica i l'acció constructiva en aquest nou segle». La reflexió de Viciano no pot ser més oportuna i, també, fusteriana. Enfront dels entusiàstics acomboiaments polítics fins i tot quan van tan mal dades en àmbits com el de l'ús públic del valencià o el de la situació econòmica, o enfront dels càlculs electorals estrictes sense concessions o de l'ac-

ceptació acrítica de la realitat per part dels dirigents polítics, no hi pot haver instrument més poderós d'estimulació col·lectiva i de transformació social que el de la reflexió. Sense reflexió —i canals a través dels quals vehicular-la— s'imposen el poder i la paràlisi, i a l'última les dinàmiques pròpies de la mentalitat reaccionària en un clima d'anomia i resignació. O pitjor, arriba l'extrema dreta amb les seues solucions màgiques capaces d'emmirallar els sectors de la població més desfavorits, les classes populars.

El mateix Fuster, en un dels seus aforismes aplegats a *Consells, proverbis i insolències*, sentència: «El que mana vol que els manats siguen dòcils. Tota filosofia de la història ha de partir d'aquesta obvietat».

Els detractors de les idees de l'escriptor —ens referim als que disparen des del costat suposadament *amic*— haurien d'entendre que sense el seu estímul intel·lectual, que és el que va posar en marxa l'articulació del moviment valencianista, difícilment podríem pensar en un País Valencià on —amb totes les dificultats— la llengua del país és present a l'escola o en els mitjans de comunicació públics d'un país amb una estructura de la comunicació molt feble;³ on prevalen arreu del territori nombroses entitats civils que combaten l'assimilacionisme i treballen per una bona societat en els termes en què va definir-la el sociòleg polonès Zygmunt Bauman.

Una de les grans fites de l'assagista és, sens dubte, la d'haver possibilitat, estimulat, inspirat, allò que el sociòleg Toni Mollà va definir com a «revolució tranquil·la» protagonitzada pel moviment valencianista, fusterià i progres-

sista.⁴ Aquella revolució va establir les bases de la defensa del territori des de la visió de l'ecologisme, de l'educació a través de la llengua del país com a eina d'emancipació de les classes populars, de la defensa de l'autogovern com a via imprescindible per acabar amb l'espòli econòmic organitzat per les elits extractives locals en complicitat amb les estructures de l'Estat. És tot això el que fa tanta por. Això i la llibertat de dir i pensar que va proclamar l'autor de Sueca.

No és només, doncs —o no era només— una qüestió de símbols, d'un determinat nacionalisme que aspirava a ser hegemònic. Nacionalisme que Fuster, per cert, i encara que ens puga semblar contradictori, sempre es va mirar de reüll, amb el seu característic escepticisme. En una ocasió va sentenciar que si era *nacionalista* ho era perquè d'altres l'obligaven a ser-ho. A l'entrada «Nacionalisme» del seu brillant *Diccionari per a ociosos* i a propòsit del nostre nacionalisme, escriu: «[...] La idea de la nostra *normalitat* com a poble podia haver-se convertit en un incentiu tant o més vigorós com més àrdua és la perspectiva d'un recobriment integral. Però el nacionalisme català, contra el que podrien fer sospitar els escarafalls dels seus antagonistes carpetovetònics, mai no fou virulent i resolut. La vocació nacionalista, prou que la tenim: l'adversitat ens hi empeny i obliga. Ara bé: és una vocació que no arribem a satisfer. [...]».

Escriu Viciano que el pensament de Fuster podria centrar-se en tres idees: la llengua i la cultura catalanes com a factor clau de la definició nacional, «el fet que el País Valencià és un subjecte polític col·lectiu que ha de decidir el seu futur, especialment en relació a la resta dels Països Catalans» i «una actitud crítica davant la societat vigent, no sols en l'aspecte nacional, sinó respecte a les diverses formes d'alienació i de

dominació, que s'expressava en l'aforisme “totes les llibertats són solidàries”».

La primera de les idees irrita enormement el regionalisme indígena del signe polític que siga perquè s'oposa al seu propi projecte nacional. L'actitud crítica davant de la societat vigent de Fuster pot arribar a ser encara més incòmoda en la mesura que conté el germen d'una voluntat de canvi que ensopega de ple amb les velles idees econòmiques, socials i culturals defensades per les elits, arrelades en la mentalitat política dels partits valencians que, a més, no han estat capaços d'entendre els perjudicis del sucursalisme que denunciava Fuster ni tampoc han volgut desempallegar-se'n per interessos.

Fuster ha estat qui ha pensat el País Valencià en termes de construcció, qui l'ha somiat com a país retrobat en la seua pròpia identitat. Un agitador de consciències, un autor encara incòmode.

Ara més que mai cal llegir-lo, rellegir-lo, ja no des de l'òptica de valencians compromesos amb la construcció d'una societat millor, amb la seua revalencianització, sinó com a ciutadans d'una Europa, d'un món, que s'ensorra amenaçat per la guerra, la desigualtat social i la temptació dels totalitarismes. ■

Bibliografia

Joan FUSTER, *Indagacions i propostes*. Barcelona: Edicions 62, 1981.

Joan FUSTER, *Breviari cívic*. Barcelona: Edicions 62, 1996.

Joan FUSTER, *Figura d'assaig. Literatura, crítica i cultura (1948-1992)*. Barcelona: Comanegra, 2021. Selecció i pròleg d'Antoni Martí Monterde.

Antoni FURIÓ, *Àlbum Fuster*. València: Alfons el Magnànim, 1994.

Nel·lo PELLISSER; Albert MONTÓN; Francesc PÉREZ MORAGÓN (eds.), *Ser Joan Fuster. 33 visions sobre l'escriptor*. València: Universitat de València, 2008.

Francesc VIADÉL, *La gran depuració. Catalanistes, marxistes, nazis, jueus i traïdors. Desmuntant l'anticatalanisme espanyol*. València: Universitat de València, 2015.

Notes

1. A l'assaig *No mos fareu catalans. Història inacabada del blaverisme* (València: Universitat de València, 2009) de Francesc Viadel, trobareu informació dels orígens i el pensament de l'anticatalanisme, a més d'una relació de les accions violentes comeses per l'anticatalanisme des de finals dels seixanta fins ben entrats els anys dos mil.

2. En Alfons CUCÓ, *Papers públics*. València: Fernando Torres editor, 1983.

3. Qui millor ha estudiat aquesta estructura i les conseqüències de caràcter sociopolític en el País Valencià ha estat el sociòleg de la Universitat de València Rafael Xambó.

4. Per a una bona anàlisi sociològica del valencianisme i de la influència de Joan Fuster, vegeu Toni MOLLÀ, *La utopia necessària. Nacionalisme i societat civil*. Alzira: Bromera, 1994.